

ОДОБРЕНА ОТ МОН
ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ
БЪЛГАРИЯ

ВЪЗРОДЕНАТА ДЪРЖАВА

Златното пате

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ БЪЛГАРИЯ

КНИЖКА СЕДМА

Изданието е одобрено от МОН с протокол №9 от 18.10.1996г. за използване в училищата при изучаване историята на България от четвърти до осми клас.

ВЪЗРОДЕНАТА ДЪРЖАВА

1200 г. – 1300 г.

Текст

к.ист.н. Людмил Вагалински

Художник

Чавдар Драгиев

ОТ ТАЗИ КНИЖКА ЩЕ НАУЧИТЕ:

Как братята Асен и Петър отново отвоювали българската земя от ромеите

Каква е била съдбата на третия брат Калоян (1197 - 1207), който накарал и ромеите и латините на Балдуин да треперят при споменаване на името му

Колко трудно успявал да се задържи на трона цар Борил (1207-1218), който принудил законните престолонаследници да бягат далеч от родината си

Кой е цар Иван Асен II (1218 - 1241), на какво се дължи възходът на България при неговото управление и упадъкът при владетелите, сложили короната след него

Срещу кого воювал селският водач Ивайло (1278 - 1279) и защо не се сбъднала мечтата на обикновените хора за добър цар

Ще намерите и интересни неща за жилищата, облеклото и живота на бедните и на богатите в това отдавна отминало време

Златното пазе

София

„Българите понеже били свикнали да побеждават ромеите и понеже получили от ромейската плячка голямо богатство и различни оръжия, започнали неудържимо да нападат.“

Никита Хониат
византийски писател
от XII-XIII век

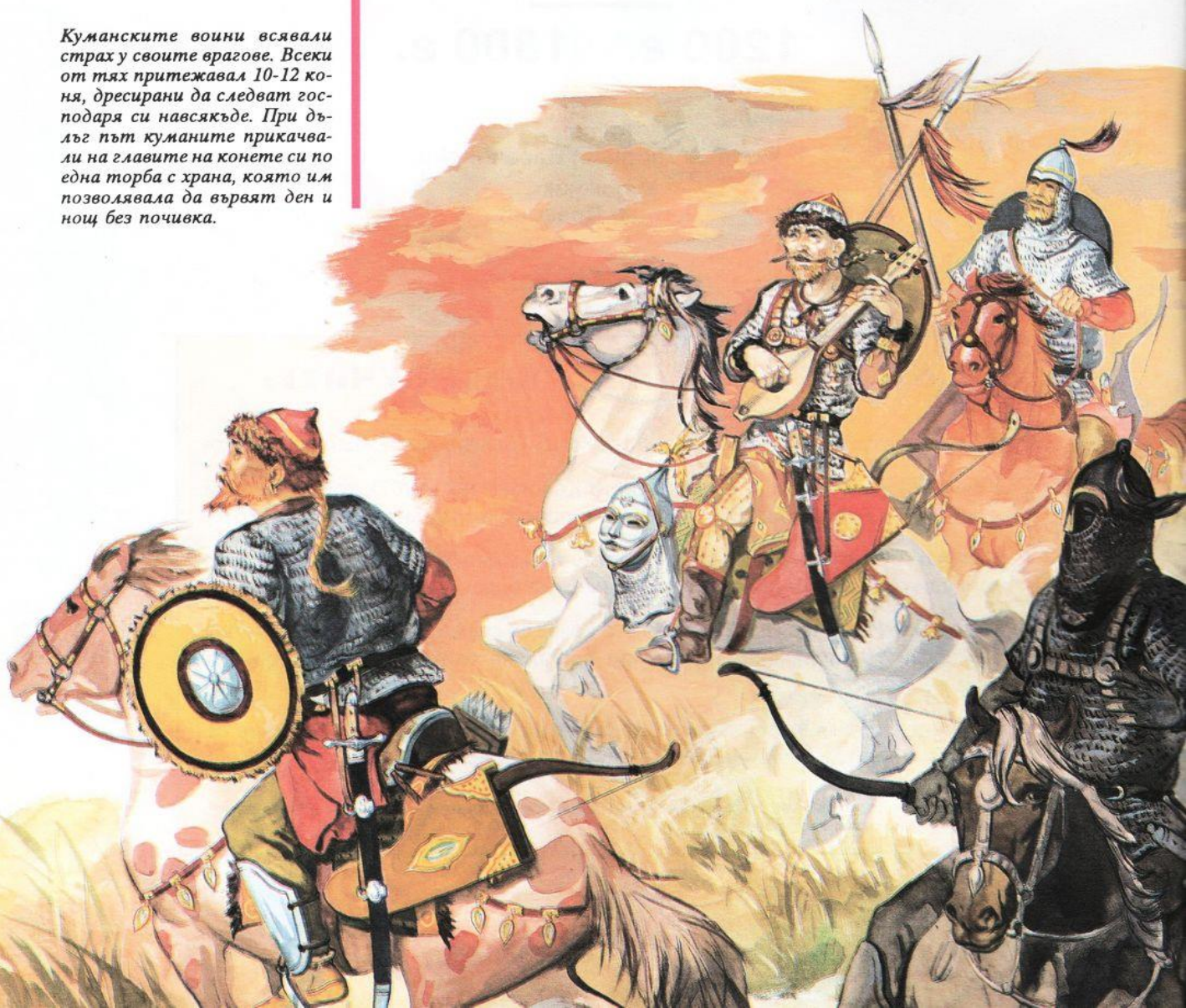
Куманските воители всявали страх у своите врагове. Всеки от тях притежавал 10-12 коня, дресирани да следват господаря си навсякъде. При дълъг път куманите прикачвали на главите на конете си по една торба с храна, която им позволявала да вървят ден и нощ без почивка.

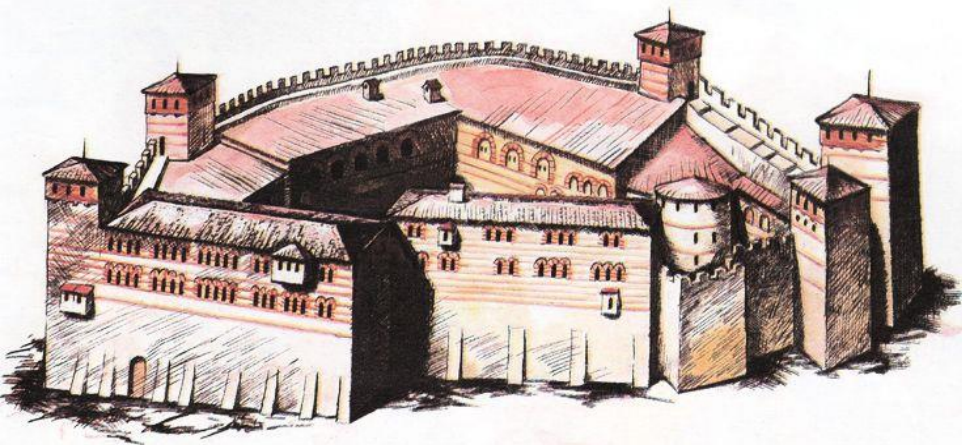
ЦАР ПЕТЪР IV И ЦАР АСЕН

НОВИ БЪЛГАРСКИ ПОБЕДИ

През пролетта на 1186 г. българите в Търново се разбунтували срещу двувековното византийски робство. Начело с братята Петър и Асен те водили няколко успешни битки и сключили примирие с ромеите през лятото на 1188 г. Ала и двете страни продължили да се готвят за война. Византия искала да смаже възкръсналата българска държава. Българите пък жадували да освободят всички свои земи.

Тъкмо по това време започнал поредният кръстоносен поход. Част от войските му, предвождани от германския крал Фридрих I Барбароса, преминавали през балканските владения на

Средновековният град Търново бил съграден върху три хълма - Трапезица, Света гора и Царевец, където се издигал царският дворец (114 на 66 м). Той имал своя крепостна стена, църква, голямо водохранилище, тронна зала, канцеларии, трапезария, спални, кухни, складове... Сградите достигали до три етажа. Построени от камък и тухли, те били украсени с мрамор, стенна живопис, мозайки, каменни релефи, зелени кръгли панички и четирилистни розети от изпечена глина.

Византия. Въоръжените сблъсъци на рицарите с местните жители почти довели до открита война между кръстоносците и Константинопол. Петър и Асен решили да се възползват от това и два пъти предложили на Фридрих военна помощ, сключили съюз и със сърбите за обща борба срещу ромеите. Но кръстоносците предпочели да продължат към Ерусалим, а сърбите завзели част от България, като влезли в Ниш. В отговор на българските действия Исак II Ангел обсадил със силна армия Търново. Лично Асен ръководил отбраната. Негов пратеник се представил на василевса за беглец от крепостта и успял да го заблуди, че куманите му готвят нападение. Изплашеният император побързал да се оттегли на юг. В Тревненския проход вече го очаквали българите, които разгромили византийската армия. Самият Исак едва се спасил с бягство, като изоставил короната и шлема си, императорския кръст и много скъпоценности.

През следващите шест години двубоят с империята се пренесъл на юг от Стара планина. Българите жънели победи. Помогнали им и междуособиците в императорското семейство. България си възвърнала Средец (София), Мелник, Струмица, земи в Тракия и Македония. От унгарците били отвоювани Белградската и Браничевската област. Тогава безсилните ромеи прибегнали до друго изпитано средство - заговора. Българският цар Асен I бил съсечен от своя братовчед Иванко. Но Петър го обсадил в Търново и убиецът побързал да избяга в Цариград. Така най-старият брат Петър поел отново българската царска корона, която бил отстъпил доброволно на по-младия си брат. Но не минала и година и цар Петър IV също бил убит от недоволни боляри.

ЦАР КАЛОЯН (1197-1207)

Петър и Асен имали по-малък брат. Казвал се Йоан (Иван), но всички гальовно го наричали Йоаница. Официалното му име било Калоян - хубавият, добрият Иван. Византийците го кръстили Скилойоан (кучето Йоан), заради жестокостта му към тях. Осемнадесетгодишен Калоян заминал като заложник в Константинопол, откъдето след две години избягал, за да помага на братята си в България. След смъртта им той се възкачил на престола и с твърда ръка успял да усмири болярите-заговорници. Калоян потиснал чувството си за мъст и привлякъл на своя страна дори

„...Този град [Търново] е най-укрепеният и най-красивият от всички градове по склоновете на Хемус [Стара планина]. Заобиколен е от яки стени, мие се през средата от бистра река и е построен върху билото на височина.“

Никита Хониат
византийски писател
от XII-XIII век

Оловен печат цар Калоян.

„По това време Йоан [Калоян] обсадил града [Варна]... Той построил четиригълна машина [кула], която била широка колкото рова и висока колкото крепостната стена на града, придвижил я с колела... По този начин той превзел Варна за три дни.“

Никита Хониат

Така в битката при Одрин загинал цветът на западното рицарство. Бойното изкуство на българите спряло възхода на Латинската империя и спасило Византия от пълен разгром.

РИЦАРСКАТА АРМИЯ

Рицарят бил тежковъоръжен конник, покрит изцяло с броня. С броня бил защитен и конят му. Рицарското снаряжение се оценявало на 45 крави. Приблизително толкова имало едно малко село по онова време. Рицарите били професионални воини*. Обучавали ги от 7-годишна възраст. Рицарско звание получавали в тържествена обстановка само навършилите 20 години. Бойните качества на рицарите се проверявали на специални турнири. Всеки рицар имал от 4 до 10 конни и пеши въоръжени помощници. Рицарската армия била страшен противник при насрещен бой в открити местности. Но свален на земята, рицарят бил безпомощен като костенурка, обърната по гръб. Дисциплината в рицарската армия не била висока, а взаимодействието с пехотата - слабо. Рицарските доспехи станали ненужни едва с усъвършенстването на огнестрелното оръжие.

Иванко, когото василевсът назначил за управител на Пловдивската област. Съюзил се и с болярина Добромир Хриз - незабвима владетел в Средна Македония. Но император Алексий III коварно пленил Иванко, а с хитрост отстранил и Добромир Хриз.

Младият цар жагувал да освободи всички български земи, затова атакувал със своите кумански съюзници ромейските твърдини в Тракия. В 1201 г. българите превзели и Варна - последната византийска крепост в Северна България. Външни заплахи принудили ромеи и българи да сключат мир, който Калоян използвал, за да разгрома нахлулите унгарци. А василевсът следял с тревога приближаващите войски на IV Кръстоносен поход. Негов главен вдъхновител бил енергичният папа Инокентий III. След като наложил духовната си власт над Западна Европа, той вече обръщал поглед и на Изток.

В началото на 1200 г. Калоян получил писмо от папата, който го канел да се присъедини към Римокатолическата църква. Българският владетел дипломатично* му отговорил чак след две години, когато се убедил, че от Цариград няма да получи царска титла. Двамата си разменили много писма и пратеничества. В крайна сметка Калоян постигнал своето - международното признаване на самостоятелността на българската държава и църква. В края на 1204 г. папски пратеник коронясал в Търново Калоян за „рек“ (крал), а българския архиепископ въздигнал в сан „примас“. За българите тези титли означавали „цар“ и „патриарх“. Инокентий III изпратил на Калоян и знаме с изображение на кръст и двойния ключ на свети Петър. За Рим заминал Калояновият син Витлеем, за да учи латински. Със сключената уния* българите

признали върховенството на папата, но не променили с нищо православните си обреди.

Калоян освободил Македония и предложил на бароните* подкрепата на 100 000 свои бойци, ако признаят царската му титла, но те отказали. След няколко месеца превзели Константинопол. Те отхвърлили повторното му предложение за мир и нагло поускали българската територия. Напразно папата се опитвал да предотврати сблъсъка. Неочаквано гръцките първенци от Тракия помолвили българския цар да ги отърве от алчните рицари, като в замяна обещавали вяност и покорство. Макар че по-рано на два пъти бил отказвал да помогне на василевса, Калоян приел тяхното предложение, защото желязната рицарска лавина заплашвала и България. Окуражените ромеи въстанали и прогонили кръстоносците от Тракия.

В края на март 1205 г. латинският император Балдуин I обсадил Одрин. Върху кулите на града се веели бойните знамена на Калоян, но войската му била 20 км на север. На 14 април лековъоръжените кумански конници атакували латинците* и дори проникнали в лагера сред обядващите рицари. Вбесените и самоуверени кръстоносци се втурнали да ги преследват и... попаднали право в изкусната българска засада. Мястото било тясно и мочурливо*, осяено с прикрити ями, в които пропадали тежките рицари. Скоро обкръжените латинци били разбити. Предводителите им загинали, а самият Балдуин I бил пленен и отведен в Търново.

Малко от тях се спасили и още същата нощ препуснали към Константинопол. Уплашените кръстоносци взели разстоянието само за два дни вместо за обичайните пет. Старият венециански дож* Енрико Донголо дори се подул от безспирната езда и по-късно починал. Вестта за нечувания разгром паникьосала бароните в Константинопол. Още на 17 април пет кораба със 7000 „поклонници*, рицари и сержанти**“ отплавали за Италия.

Папата бил силно разтревожен и в писмо настоявал Калоян да склочи незабавен мир и да освободи Балдуин I. Той заплашвал българите с кръстоносен поход и унгарско нападение, ако не се подчинят. Но Калоян не се смирил пред него и за кратко време покорил цяла Тракия. За рицарите останали околностите на Константинопол. Междувременно в Търново окованият латински император бил убит при неизяснени обстоятелства. И до днес на хълма Царевец може да се види кулата, наречена Балдуинова.

Тринадесетият поред папа Инокентий III. Той основал Светата инквизиция за борба с еретиките.

Масивен златен пръстен с гравирен лъв и надпис „КАЛОЯНОВ ПРЪСТЕН“. Открит е в гроб в търновската църква „Св. 40 мъченици“.

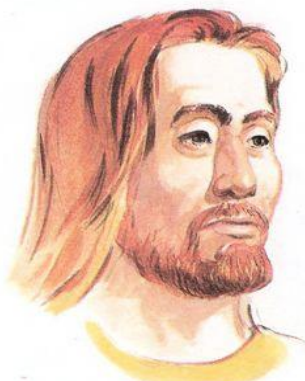
ЛАТИНСКАТА ИМПЕРИЯ И ВИЗАНТИЯ

Латинската империя била създадена през 1204 г. от западноевропейски феодали. Те участвали в IV Кръстоносен поход и с шурм превзели столицата на Византия Константинопол. Новата държава била наречена Латинска, защото официален език в нея бил латинският. Тя била организирана по западен образец. Властта на императора била ограничена от съвета на сеньорите* и представителя на Венеция*. Територията ѝ била раздробена на отделни васални княжества, които поддържали слаби връзки помежду си.

Латинската държава не успяла да се съвземе напълно след удара, нанесен ѝ от цар Калоян през 1205 г. Тя трябвало да се брани и от независимите гръцки държави, които възникнали в незавоювани византийски територии. Най-малка сред тях била Трапезундската империя, разположена на юж-

ното черноморско крайбрежие. През 1461 г. била покорена от османските турци. По-мощна била Епирската държава, обхващаща областта Епир (Гърция). Тя западнала след победата на Иван Асен II при Клокотница през 1230 г. Най-жизнена се оказала Никейската империя. Столицата ѝ Никея била в северозападна Мала Азия.

Трите гръцки държави враждували помежду си, всяка от тях се смятала за единствен наследник на Византия. Да възстановят империята обаче успели само никейските владетели. През 1261 г. те завладели Константинопол. Епирската държава била присъединена към възкръснала Византия едва 70 години по-късно. А отделни латински държавици в Средна Гърция и Пелопонес оцелели до XV век, когато ги покорили турците.

Възстановен портрет на мъж по череп от погребение № 39 в търновската църква „Св. 40 мъченици“. Според историците така е изглеждал цар Калоян.

Възстановка на облеклото на погребания в гроб № 39.

Опечалените воеводи на цар Калоян носят тялото на убития си владетел по дългия път от Солун до Търново.

РОМЕОУБИЕЦ

„...Той [Калоян] отмъщавал, както казвал, за злините, които император Василий извършил спрямо българите. И като казвал, че Василий се наричал Българоубиец, себе си назовавал Ромеоубиец...“

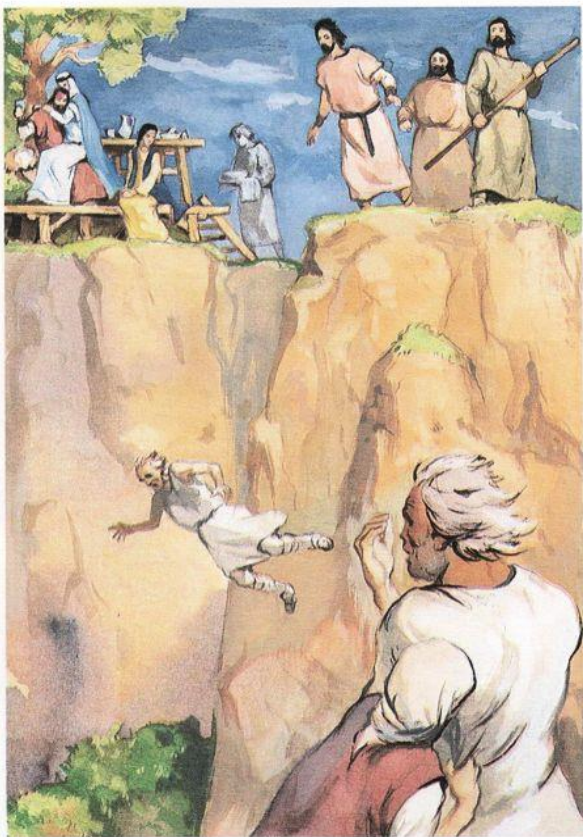
Така византийският писател Георги Акрополит обяснява действията на българския цар, който безпощадно разрушавал превзетите гръцки градове, а пленените им жители преселвал в България по примера на хан Крум. Основната причина за тази жестокост било отмътането на ромейските първенци в Тракия от съюза им с българите. Стреснати от успехите на Калоян, те предпочели да се съюзят този път с високомерните барони и пресметливите венецианци. Гърците с право се страхували, защото и Калоян искал да осъществи мечтата на българските владетели преди него - да покори Константинопол.

През есента на 1207 г. многобройната му войска обсадила Солун. Преброили всички кули на крепостта. Измерили разстоянието между тях. Привечер военният съвет решил да атакува едновременно и от всички страни. Определени отреди щели да нападнат всяка кула с по две стълби. Всичко било готово за победния шурм срещу Солун. Неочаквано яростни викове разкъсали нощната тишина. Силни стенания долитали от палатката на Калоян. С копието си куманският вожд Манастиър бил пробол заспалия цар в слабините. В суматохата убиецът успял да избягал. Към залез слънце измъченият Калоян издъхнал. Покрусените му воини вдигнали обсадата и се отправили към Търново. А смаяните защитници на крепостта приписали щастливото си избавление на свети Димитър Солунски.

ГРОБЪТ НА КАЛОЯН

В края на 1972 г. археолози разкопавали некропол в двора на църквата „Св. 40 мъченици“ на западния склон на хълма Царевец във Велико Търново. В погребение № 39 бил открит скелет на силен мъж, 35-40-годишен, висок около 188 см. Чертите му издавали северен европейден расов тип* с монголоидни примеси. Върху черепа личала зараснала рана от меч или бойна брадва. Според специалистите смъртта настъпила в периода юли-септември. Трупът бил с извадени вътрешности и осолен. Така престоял на открито от 6 до 15 дни. После бил облечен в скъпи дрехи, поставен в обикновен дървен ковчег, който спуснали в проста гробна яма. Според археолози и нумизмати*, погребеният е виден български болярин от втората половина на XIII век. За историците мъжът е българският цар Калоян.

Развеселеният Стрез подвиква на падащия селянин: "Внимавай да не си намокриш кожуха." Любимо забавление на севастократора била човешката смърт. В крепостта му Просек (край днешното селище Демиркапия в Република Македония) имало стръмна скала. Тя била висока около 300 м и надвисвала над река Вардар. Върху скалата Стрез построил дървена площадка. От нея стражите му хвърляли осъдени селяни. А боляринът наказвал така за най-малка вина. Тази жестокост била един от начините да се държат селяните в страх.

"И бароните казаха [на латинския император Хенрих]: „Господарю, ще направите така [ще се ожените за доведената дъщеря на Борил] и ние Ви съветваме да се споразумее с тях, защото те [българите] са най-силният народ и най-опасни за империята и земята.“

**Робер дьо Клари
френски рицар**

ЦАР БОРИЛ (1207-1218)

След смъртта на Калоян български цар станал Борил, макар че престолът по право се падал на още невръстните синове на Асен I - Иван и Александър. Борил бил сестрин син на Калоян. Изглежда и той участвал в заговора срещу вуйчо си. Веднага, щом завзел властта, се оженил за овдовялата царица. Според византийско сведение, тя била куманка.

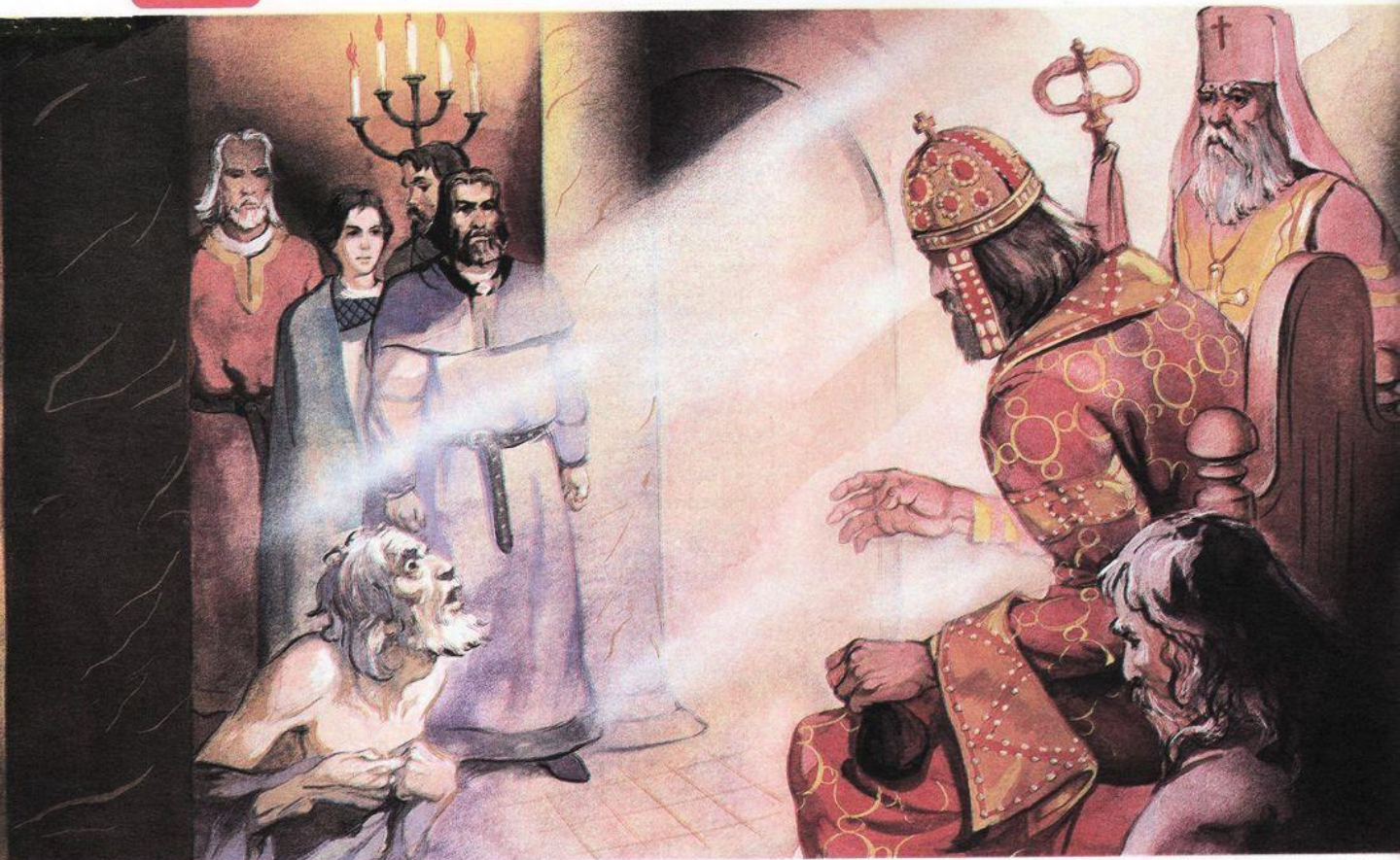
Борил преследвал всички, които подкрепяли законните престолонаследници. Верни хора обаче ги отвели на север - първо при куманите, а по-късно при русите. Като разделеното царско семейство започнала да се разпокъсва и България.

Със сръбска помощ Стрез, брат на Борил, се обявил за независим владетел в Средна Македония. Братовчед му Алексий Слав откъснал Родопската област. Унгарци и сърби се възползвали от дворцовите разпри и завзели северозападните български земи. През лятото на 1208 г. латини и гърци разбили българската армия край Пловдив и така завладели Тракия, за която Калоян воювал години. По-късно Борил претърпял нови поражения от латините. В борбата срещу тях не помогнали и съюзите му със Стрез и Никея. Във Видин избухнал бунт на четирима кумански вождове. Борил едва го потушил с маджарска помощ, за която платил със земя.

Военните поражения и болярските разпри отприщили народното недоволство. Влиянието на богомилите застрашавало установадения ред. Затова Борил свикал в Търново църковен събор срещу еретиците. Ала строгите наказания не унищожили бого-

Младата жена, облечена в дрехи по западна мода е дъщеря на Калоян. Дори историците не знаят нейното име. Но знаят, че заради България принцесата се омъжила за латинския император Хенри (Анри). През есента на 1213 г. разкошната ѝ сестра изумила латините. Върху 60 коня били натоварени злато, сребро, коприна и красиви накити. Всеки кон бил покрит с червено кадифе, което се влачело на 8 стъпки след животното. Хенрих посрещнал българската свита още извън Цариград. Българката била латинска императрица три години до смъртта на съпруга си.

Цар Борил сам ръководи съда срещу богомилите и лично разпитва техните водачи. Разкаялите се били опростени. Непреклонните били наказани сурово, а после ги изгонили от страната.

БОРИЛОВИЯТ СИНОДИК

На 11 февруари 1211 г. в една търновска църква започнал църковен събор срещу еретиците. Решенията му били записани в специален сборник, известен като Борилов синодик. За образец при написването му бил използван византийски синодик от 843 година. Бориловият синодик бил многократно допълван и размножаван. Последната му редакция направил патриарх Евтимий Търновски. До наши дни синодикът е достигнал в два преписа от XIV и XVI век, които се съхраняват в Народната библиотека в София. Според синодика, българската църква анатемосала* всички еретици, врачки и разбойници. А на българските царе, архиери и боляри отдала вечна памет.

милското движение. Военните неуспехи накарали Борил да помисли за дипломатични действия. Той сключил мир с латините, който бил скрепен с женитба. 38-годишният император Хенрих бил вдовец и се оженил за Калояновата дъщеря. Сам папата помогнал за този съюз. Скоро и племенничката на Хенри станала българска царица. Дъщерята на Борил пък била сгодена за унгарския престолонаследник. Така Борил привлякъл латините и брат си Стрез за обща борба срещу засилващата се Сърбия.

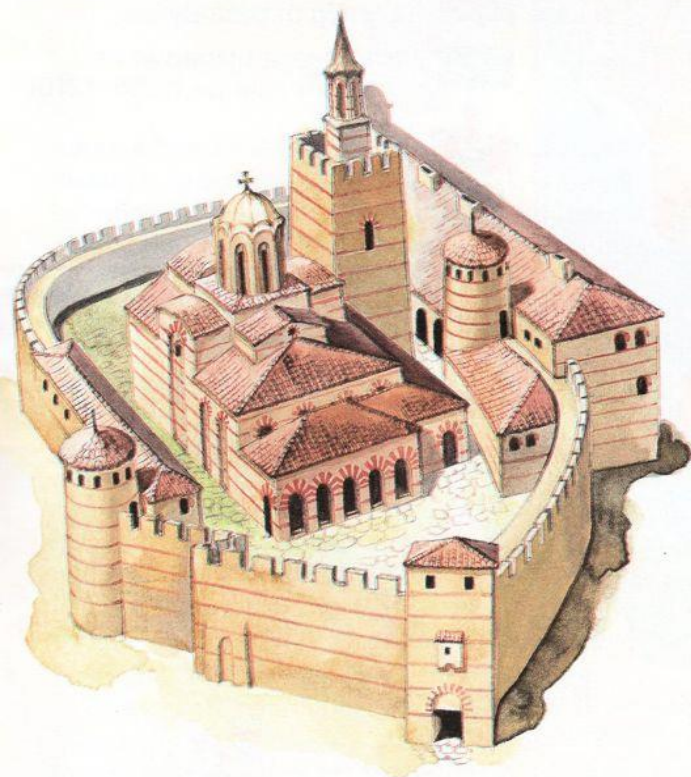
Но и този път неуспехът споходил българския цар. В лагера на Стрез се явил братът на сръбския крал архиепископ Сава. Напразно той увещавал Стрез да се откаже от похода. Привечер Сава си заминал, а през нощта Бориловият брат бил убит от предателска ръка. Окуражените сърби атакували военния лагер край Ниш. В настъпилата паника съюзниците започнали да се избиват взаимно. Българо-латинските отношения охладнели съвсем след смъртта на император Хенри поради лъжливия слух, че го е отровила жена му. Затова никои не подкрепил Борил, когато в България се завърнал законният престолонаследник Иван, синът на цар Асен, придружен от малка дружина руски наемници.

Във войската на младия мъж се вливали многобройни привърженици и тя бързо нараствала. Тогава Борил се затворил в непристъпната търновска крепост. След седеммесечна обсада Иван Асен успял да се споразумее със столичните боляри. Изоставен от всички, Борил се опитал да избяга, но бил заловен и ослепен.

ЦАР ИВАН АСЕН II (1218-1241)

Новият български владетел бил първороден син на цар Асен I и царица Елена, която за известно време била византийска пленничка. Предполага се, че е роден около 1190-1192 г. Детството му не било леко - заговорници убили баща му и двамата му чичовци. Бягайки от вуйчо си Борил, младият престолонаследник прекарал 10 години в изгнание. Трудностите калили характера му. Преживяното го научило, че с дипломатия често се постига повече, отколкото с меч.

Иван Асен II не забравил тази житейска поука през цялото си управление. За кратко време той усмирил болярите и подчинил отцепниците в Родопите и Македония. Дошъл ред и на съседните неприятелски държави. В 1218 г. българският цар пропуснал през земите си завръщания се от кръстоносен поход унгарски крал. Но първо получил съгласието му за съюз и ръката на дъщеря му Ана. След като папата разрешил, принцесата-католичка приела православие и станала българска царица под името Ана-Мария. Преди това Иван Асен II се развел с първата си жена Ана, която отишла в манастир. Като зестра унгарците върнали Белградската и Браничевската област. Българите овладели и днешна Югозападна Румъния.

ни сгради били наредени покрай крепостната стена. Дебел зид отделял помещението на патриарха и първите му помощници от килиите на монасите. До църквата имало дълбок кладенец. През XIV век достроили и висока камбанария. За разлика от двореца патриаршията не била опожарена при турското нахлуване.

Сградата на Патриаршията се издигала върху най-високата тераса на Царевец. Тя била по-малка от царския дворец, но имала своя крепостна стена. В средата на вътрешния двор била изградена от тухли и камък патриаршеската църква „Възнесение Господне“. Външните стени били украсени с гледжосани керамични плочки, вътрешните със стенописи, а подът - с цветна мозайка. Жилищни и служебни

В 1221 година започнала предицата от сватби на цар Иван Асен II. Тогава българска царица станала средната дъщеря на унгарския крал. И други чужденки управлявали търновския палат, но от всички тях маджарката Ана-Мария се радвала на най-голямо уважение

Оловен печат на търновския патриарх Висарион, който се противопоставил на третия брак на цар Иван Асен II и владетелят го отстранил от поста му. Църквата не признала царската титла на Ирина и обявила Висарион за светец.

БЪЛГАРИЯ НА ТРИ МОРЕТА

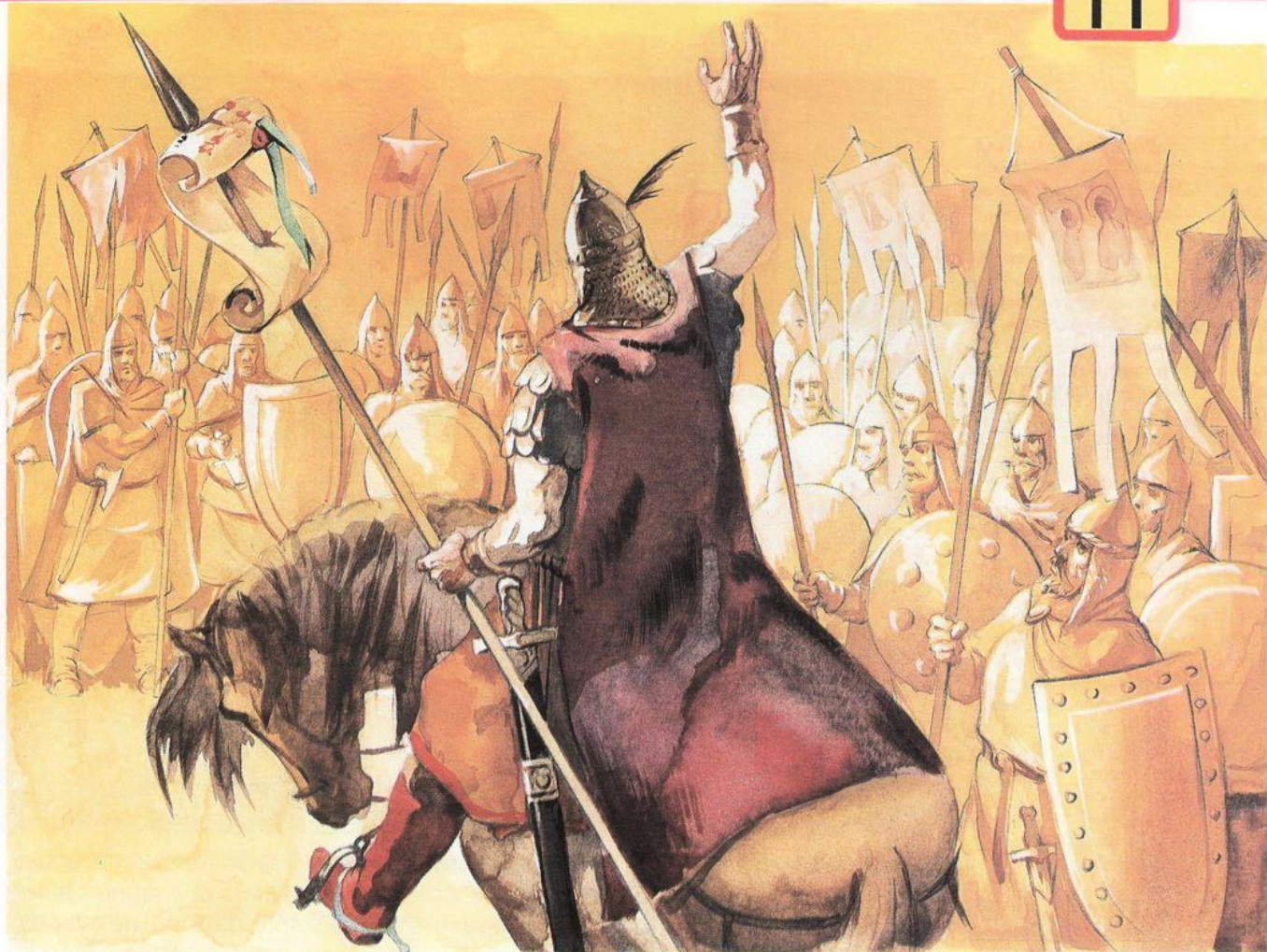
„В лято 6738 [1230], индикт 3, аз, Иван Асен, в Христа бога верен цар и самодържец* на българите, син на стария цар Асен, издигнах из основа... тази църква в името на светите 40 мъченици, с помощта на които... разбих гръцката войска, а самият цар кир Тодор Комнин взех в плен с всичките му боляри. И цялата му земя от Одрин до Драч превзех, гръцка още и арбанашка [албанска] и сръбска; ...но и те [латините] се покоряваха под ръката на моето царство...“

Надпис върху колона в търновската църква „Св. 40 мъченици“

Иван Асен II сключил съюз и със ставащия все по-силен епирски съсед Теодор Комнин, като омъжил гъщеря си за брат му. Епирската заплаха надвиснала и над бароните в Цариград. Затова те предложили на Иван Асен II да стане настойник* и регент* на единадесетгодишния латински император Балдуин II. Българският цар приел с надеждата, че така ще наложи властта си в Константинопол. Този нов съюз бил скрепен с годеж между малолетния Балдуин и тригодишната българска принцеса Елена. Според договора, латините му върнали Пловдивската област. Но тогава Теодор Комнин нападнал България.

Двете войски се срещнали на 9 март 1230 г. в местността Клокотница край Хасково. Българите били по-малобройни, макар че ги подкрепял отряд от 1000 кумани. За да въодушеви воините си, Иван Асен II нанизал на копие то си писмената клетва за съюз на Теодор Комнин. В ожесточената битка гърците били разгро-

мени, а владетелят им и неговите близки паднали в плен. Българският цар отвел само благородниците, а обикновените войници освободил. Мълвата за неговата човечност бързо се разнесла из гръцките земи и помогнала на войската му за кратко време да овладее Тракия, Македония и Албания.

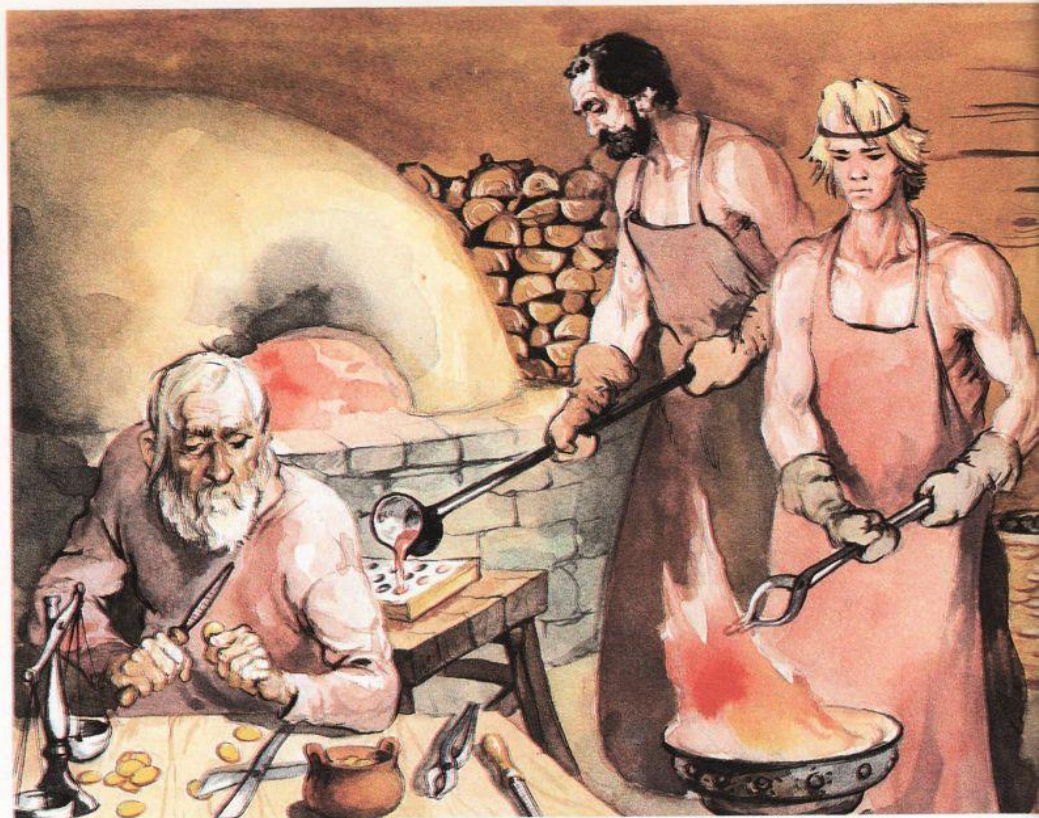
България отново опряла до три морета както при Симеон и Самуил: на запад - Адриатическо, на изток - Черно, на юг - Бяло море. Съдбата на балканските държави се решавала в Търново. Зетъове на Иван Асен II управлявали зависимите Сърбия и смалената епурска държава. Царят заменил много католически архиереи с православни и щедро дарил Атонските манастири, особено българския Зографски манастир. Това разгневило папата и той накарал цариградските барони да скъсат съюза с българите. Тогава Иван Асен II прекъснал вече безполезна уния. По настояване на папата унгарците, понеже били католици, атакували Северозападна България. Но царският брат Александър ги отблъснал.

Враждата с латините довела до сближаване с Никейската империя. През 1235 г. в град Лампсак в Мала Азия църковен събор възстановил независимостта на българската патриаршия, а никейският престонаследник се оженил за дъщерята на Иван Асен II - Елена. Царят обаче не присъствал на самата венчавка, а стоял

Със последиците си победата при Клокотница се откроява като най-щастливата битка в българската военна история.

През двадесет и тригодишното управление на Иван Асен II средновековна България достигнала най-голямото си териториално разширение и международно признание. Забележителното е, че тези успехи дошли главно чрез преговори и то в условията на бързо променяща се политическа обстановка. Като мъдър държавник българският цар умело избягвал излишни кръвопролития и осигурил относителен мир на народа си. Така с една единствена сериозна битка България се превърнала в първа сила на Балканите.

В тази търновска монетарница се сечат български монети. Най-напред от рудниците в планината докарват метал, който разтопяват на огъня и изливат в съдове от огнеупорна глина с много вдлъбнатини. Във всяка вдлъбнатина се задържат еднакви количества метал. Още горещи ги изсипват в студена вода, за да се ствърдят. После всяко метално „зърно“ се претегля на везни* - то трябва да тежи точно толкова, колкото ще тежи бъдещата монета. Излишното количество се изрязва. Най-накрая майсторът нагрява късчето, за да го поднесе с клещите си към матриците. Те са бронзови или железни калъпи, върху които с тънко шило и длето са гравирани образи и надписи. Долната матрица е закрепена неподвижно на наковалнята. Върху нея се поставя нагрятото „зърно“, а върху него - горната матрица. Този „сандвич“ се удря с тежък чук. Вдлъбнатините на калъпите се отбелязват върху слескания метал. Така късчето се превръща в монета с определена форма и стойност. Нейното лице (аверс) се отпечатва с горната матрица, а гърбът ѝ (реверс) - с долната. Матриците се охлаждат със студена вода след всеки удар. Иначе ще се деформират. С една матрица може да се отсечат до 10 хиляди монети.

на европейския бряг, защото, според местния закон, нито един чужд владетел нямал право да стъпва на никейска територия. Българи и никейци дори обсадили заедно Цариград, но не могли да го превземат и това охладило отношенията им. Иван Асен II разбрал, че като подкрепя Никея, помага на вековния си враг - Византия, да възкръсне. От друга страна заради сраженията му с латините папата го заплашвал с отлъчване от църквата, с нови унгарски нападения и дори с кръстоносен поход. Затова Иван Асен II прибрал дъщеря си Елена и отново се съюзил с рицарите. Заедно с тях обсадил никейски град в Тракия, но долетяла вест, че чума е покосила царицата, едно от децата и патриарха. Съкрушеният цар изгорил обсадните си машини и бързо се прибрал в Търново. Възстановил съюза с Никея и върнал Елена при съпруга ѝ.

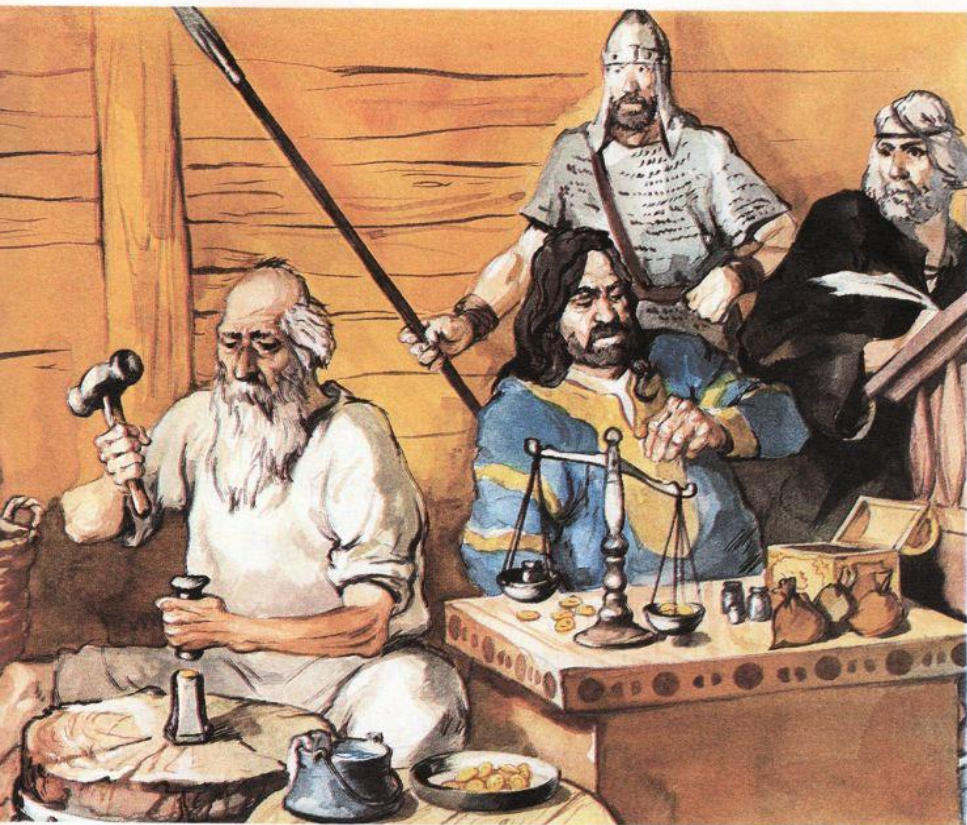
По-късно българският цар се оженил и трети път - за Ирина, красивата дъщеря на пленения при Клокотница Теодор Комнин. Не се поколебал да смени дори патриарха на Търново - Висарион, който отказал да го венчае. Иван Асен II починал в края на 1241 г. Последната му битка била срещу татарите, които отблъснал.

ЗАНАЯТИ И ТЪРГОВИЯ

През последните години от управлението си Иван Асен II поддържал мир с всички съседи и полагал особени грижи за търговията и занаятите. Още в 1230 г. той разрешил на губровнишките търговци да не плащат такси. Те идвали по суша през Сърбия и внасяли оръжие, сол, платове, облекло, накити, зехтин. Вероятно те доставили на Борилвата войска зелени чешки копия с

Златна монета на цар Иван Асен II. Тя изобразява покровителя на Асеневици Свети Димитър, който подава меч на царя и поставя корона на главата му.

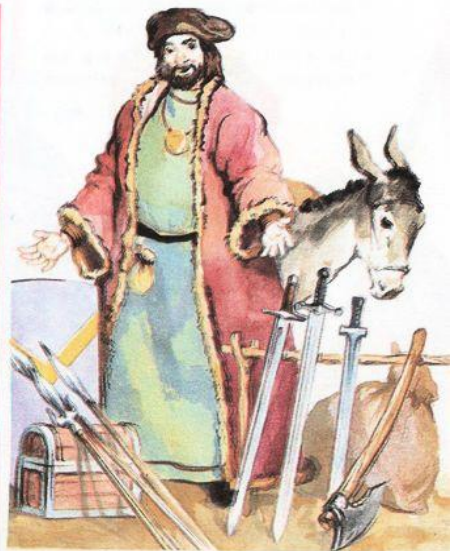

дълги железни върхове. От България дубровничани изнасяли главно храни. На наши пристанища спирали венециански кораби. Те карали скъпи стоки за болярите, а товарели жито. Българските търговци, наречани купци, също посещавали съседните държави. Царските чиновници събирали от търговците такси за преминаване през клисура*, брод*, мост, за правото да се продава на пазара. Тържища имало и в някои села и манастири. По това време се появили и първите български монети, а това улеснило търговията. Около 50 вида занаяти били познати в българското царство. Занаятчи живеели и в градовете, и в селата. Наричали ги художници, майстори, технитари.

ЦАР КОЛОМАН I АСЕН (1241-1246) ДЕТЕТО-ЦАР

Новият български цар бил четвъртото дете на Иван Асен II от брака му с маджарската принцеса Ана-Мария. Коломан носел името на своя унгарски вуйчо. Българи и византийци го наричали Калиман. Царят бил само на 7 години и затова от негово име управлявали регенти. Те продължили мирната политика на Иван Асен II. Особено приятелски били отношенията с Унгария. През есента на 1242 г. обаче връщачата се от Унгария татарска конница опустошила Северна България. След тежки битки пострадала и самата столица Търново. Татарите избили хиляди хора, отвлекли много занаятчи. България дори трябвало да им плаща годишен данък. Започнал упадъкът на Второто българско царство. Същевременно Никея ставала все по-силна и дори заплашвала Константинопол. За да спаси Латинската империя,

Първите метални пари - монетите, били сечени в VII в.пр.Хр. от гърци и лидийци*. Българите дълго време нямали свои монети. Средство за размяна и мерило за богатство при тях бил добитъкът. Когато се налагало, българските търговци използвали византийски монети, които играели роля на разменна валута*. Нумизматите спорят дали цар Петър IV е сякъл монети. Сигурно е, че цар Калоян пуснал много медни пари, които подражавали на византийски монети от XII век. Същото направил и цар Борил. Първ цар Иван Асен II сякъл златни и медни пари с български надписи. По негово време се използвали и латински монети, които имитирали византийски пари. Но монетите все не достигнали на българския пазар. Затова цар Константин Асен заповядал да бъдат отсечени голямо количество медни пари, които тежали повече от чуждите монети. Те били красиво изработени и украсени с образа на яхналия кон владетел. Оттогава владетелят-конник станал постоянно изображение върху монетите на българските царе. Средновековното монетосечене у нас достигнало своя връх при цар Иван Александър (1331-1371).

„Който ли пък напакоти на [дубровнишките търговци] каквото и да било на клисурите, на тържищата или гдето да бъде, да се знае, че той е противник на царството ми и милост не ще има.“

Из дарствена грамота на цар Иван Асен II

ТАТАРИ

Татарите са част от монголските племена, които произхождат от Централна Азия. Големите татарски нашествия започнали при управлението на вожда им Темучин (1200-1227), наречен Чингис хан (Господар на света). За 50 години татарската конница покорила огромна територия, включваща Китай на изток и Източна Европа на запад. В средата на XIII век монголската империя била поделена между наследниците на Чингис хан. Неговият внук Бату основал в Южна Русия татарска държава, наречена Златна орда. Българските царе били нейни васали до 1300 година. Златната орда се разпаднала през XV век. Нейн наследник било Кримското ханство. То станало верен съюзник на отоманските турци. Днес само Монголия е татарска държава. Много татари живеят в Русия, Китай и Турция. Отделни татарски групи се срещат и в Полша, Румъния и България.

Вихрената татарска конница била отлично обучена и много дисциплинирана. Тя нямала обоз, защото се изхранвала само с ограбеното от победените.

папата се опитал да възобнови унията между Рим и България. Но папските пратеници не постигнали успех в Търново. Скоро 12-годишният Коломан бил отровен от мащехата* си Ирина.

ЦАР МИХАИЛ II АСЕН (1246-1256)

Отново 7-8-годишно момче сложило българската корона. Михаил II бил първа рожба на Иван Асен II и амбициозната епирска красавица Ирина Комнина. Тя оглавявала регентството. Вестта за преврата в Търново сварила никейския император близо до българската граница. Той преценил, че моментът е удобен за атака, „защото българите се управлявали от дете, което нямало понятие от война“. За кратко време никейците завладели почти цяла Македония, Родопите и обширна част от Тракия. Унгарците пък завзели спорните Белградска и Браничевска област.

Изпращането на безотговорната Ирина в манастир почти не подобрило положението през следващите седем години. Бавно съземащата се България се съюзила през 1253 г.с Дубровник срещу Сърбия. Съюзниците си предоставили право на безмитна

търговия*. Младият Михаил нахлул дълбоко в Сърбия, атакувал и маджарите. Но никейският император го изненадал през нощта край Одрин. Той побягнал на неоседлан кон и се наранил в близката гъста гора. Не подкрепил и българите в Мелнишко, които въстали срещу гръцката власт. Вместо това Михаил се оженил за дъщерята на унгарския васал Ростислав Михайлович и сключил съюз с него. Той бил руски княз, прогонен от татарите. Ала никейците отблъснали изпратените от Михаил кумани и напреднали към България. През лятото на 1256 г. в никейския стан дошли български пратеници за мир, водени от Ростислав. Но ромеите подкупили русина и той сключил от името на България такъв договор, според който гърците получили Родопите заедно с непревземаемата крепост Цепина (Пазарджик), както и български земи в Македония и Тракия. За тържествуващия никейски император договорот бил „велик дар, спечелен над обезглавеното куче (куманите), избягалото лъвче (Михаил II Асен) и мечката-посредник (Ростислав)“. За българските боляри обаче бил жестоко унижение, което обрекло 18-годишния Михаил II на смърт. Царят бил убит от братовчед си Коломан по време на лов.

ЦАР КОЛОМАН II АСЕН (1256)

Коломан II бил син на севастократор Александър - брат на цар Иван Асен II. Като заел трона, той се оженил за царицата-вдовица. Така искал да потвърди съюза с Унгария и нейния васал Ростислав. Тази ориентация настроила враждебно търновското болярство. Коломан II се почувствал застрашен и трябвало да бяга от място на място, за да запази живота си и короната. Но така успял да царувал само 1-2 месеца. Убили го преди да дочака помощ от Ростислав. Закъснелият русин се върнал в Унгария, но прибрал своята дъщеря, която била и внучка на унгарския крал.

ЦАР КОНСТАНТИН ТИХ АСЕН (1257-1277)

Коломан II бил последният представител на Асеновци по мъжка линия. Смъртта му довела до сражения между различни претенденти за короната. Тези битки продължили няколко години. За цар се провъзгласил боляринът Мицо, който бил женен за дъщеря на Иван Асен II. Владенията му били в югоизточна България. Търновските аристократи обаче подкрепили управителя на Скопската област Константин Тих, който бил наполовина сърбин. Константин си прикачил фамилното име Асен, защото се оженил за Ирина - никейска принцеса и внучка на Иван Асен II. Макар и трудно Константин прогонил Мицо, който избягал във възстановената Византия. Мицо предал на ромеите Месемврия (Несебър) и Анхиало (Поморие). Към българския трон се домогвал и руският емигрант* Яков Светослав, наследил починалия Ростислав. Яков владеел северозападни български земи и ловко преминавал ту на българска, ту на унгарска страна. Въпреки усилията си цар Константин не можал да укрепи държавата. Войните с Унгария и Византия не били успешни. Напразно царят търсел съюзници в далечен Неапол и Египет. На всичко отгоре Констан-

През 1276 г. царица Мария с хитрост примамила Яков в Търново, като обещала да го осинови. Според тогавашния ритуал тя загърнала тържествено с наметалото си малкия Михаил и възрастния русин под светлината на църковните свеци. Щастливият Яков, който вече се виждал на българския престол, така и не разбрал кога погълнал бавнодействащата отрова.

Златен печат на цар Константин Тих - Асен.

Слухът за татарските жестокости плашел дори жителите на далечна Англия и Франция. Васалните държави плащали на татарите годишен данък. Той включвал много желязо на кюлчета и по една секира от всяка къща.

гай скъпи гарове и незаконната си дъщеря за жена. И татарите започнали да нахлуват в Северна България.

Същевременно Яков Светослав се установил във Видин и се обявил за български цар. Но царица Мария била готова на всичко, за да запази трона за сина си Михаил. Макар и двегодишен той бил вече обявен за съцар. Мария убедила Яков да гоиде в Търново, където го отровила.

„...Аз, раб божи Костандин четец,
...написах тази книга... в град
Свърлиг [днес в Източна Сърбия,
тогава в България] в дните на цар
Ивайло...“

Приписка върху Свърлижкото
евангелие от 1278-1279 г.
Само в този текст е споменато
истинското име на селския водач

Бунтът на Ивайло е единственото селско въстание в средновековна Европа, което успяло да наложи своя предводител за владетел. Селяните вярвали, че Ивайло ще бъде мечтаният „добър цар“, който ще раздаде справедливост за всички. Ивайло нито имал време, нито би могъл да направи това. Ала името му станало надежда за угнетените балкански селяни. Един след друг във Византия се появили двама лъже-Ивайловци. За кратко време около тях се събрали хиляди въоръжени селяни. Те били готови да се бият с настъпващите турци. И ромейските първенци, и турците се изплашили от народната ярост и от мисълта, че прочутият българин е жив.

ИВАЙЛО

ДОБРИЯТ СЕЛСКИ ЦАР (1278-1279)

Военните поражения и болярските разпри утежнявали живота на народа. Но татарските грабежи направо разорявали цели села. Затова търпеливите селяни грабнали оръжие. Повел ги простият свинепас от Добруджа Ивайло, по прякор Бърдоква (Маруля). След няколко успешни битки името му се прочуло извън пределите на България. Гърците пренебрежително го нарекли Лахана (Зеленчук). Но броят на въстаниците, прииждащи в дружините му застрашително нараствал. През лятото и есента на 1277 г. те прогонили татарите от Северна България. Тогава селяните решили, че могат да се отърват и от некадърните си управници. Ивайло разбил царската войска и лично убил „като жертвено животно“ Константин Тих. Сетне въстаниците обсадили Търново. Към града напредвала и ромейска армия. Тя трябвало да наложи за български цар Иван Асен III - син на Мицо и зет на василевса. За да запази трона за сина си, царица Мария предпочела да пусне въстаниците в Търново. Ивайло приел да стане цар и неин съпруг, за да спре братоубийствената война.

Но докато той воювал с ромеи и татари, болярите кроели как да го смажат. Търновските първенци пуснали слух, че Ивайло е убит и избрали за цар Иван Асен III. А царица Мария изпратили в Цариград. Там тя родила дъщеря на Ивайло. Предателството не отчаяло въстаниците. Те обсадили отново Търново, разбили двете

нови византийски армии. Смелостта и безпощадността на Ивайло плашели ромеите. Отличили се и неговите воеводи Стан, Куман, Момчил, Дамян.

Една нощ изплашеният Иван Асен III обявил, че ще се разходи с жена си извън Търново. Всъщност двамата избягали във Византия, като отнесли и българското съкровище. Разгневеният василевс дълго време не пускал страхливия си зет в Цариград.

Болярите избрали за нов цар търновския първенец Георги Тертер. В 1280 г., след тежки битки, болярските дружини разбили изтощените въстаници. Тогава Ивайло потърсил помощ от хан Ногай. За същото при хана пристигнал и Иван Асен III. Татаринът обещавал съдействието си ту на единия, ту на другия. Ивайло разчитал на застъпничеството на покръстения татарин Касим бег, с когото воювал срещу ромеите. А Иван Асен III се ослянал на Ефросина - ханска съпруга и дъщеря на василевса.

На един пир пияният хан неочаквано посочил Ивайло и наредил: „Този човек е враг на моя баща (тъст) императора и изобщо не заслужава да живее, а трябва да бъде посечен.“ Изненаданите Ивайло и Касим бег издъхнали с прободени гърла пред очите на смаяните присъстващи.

1278 година. След дълго колебание Ивайло приел предложението на царица Мария за брак. Нейният син оставал престоноследник, а Ивайло сложил царската корона. Селяните ликували, ала ги чакали нови битки с ромеи, с татари и с унижените боляри.

СВЕТОТ В 1230 Г.

1. Кралство Норвегия
2. Кралство Шотландия
3. Кралство Англия
4. Кралство Дания
5. Кралство Швеция
6. Фини
7. Гевмонски рицари
8. Пруси
9. Литовци
10. Рицари мечоноски
11. Латвици
12. Република Новгород
13. Полоцко княжество
14. Волинско княжество
15. Киевско княжество
16. Черниговско княжество
17. Смоленско княжество
18. Велико княжество на Владимир
19. Волжски българи
20. Монголско (татарско) ханство
21. Кралство Португалия
22. Кралство Кастилия
23. Кралство Навара
24. Кралство Арагон
25. Кралство Франция
26. Германска империя
27. Пиза
28. Венеция
29. Сицилийско кралство
30. Кралство Унагария
31. Полски княжество
32. Кралство Сърбия
33. Епурска империя
34. Латинска империя
35. Никейска империя
36. България
37. Кумани
38. Алани
39. Кралство Грузия
40. Трапезундска империя
41. Иконийски султанат на турците селджуци
42. Кралство Армения
43. Кралство Кипър
44. Антиохийско-Триполитанско княжество
45. Кралство Акра
46. Луристански емират
47. Абасидски халифат
48. Шахство Кваризм
49. Муавидски халифат
50. Аюбидски султанат
51. Семити

БЪЛГАРИЯ

1188-1241 г. Години на възход и надмощие на Балканския полуостров
1190 г. Цар Петър IV отстъпва престола на брат си Иван Асен I. Ромеите са разгромени в Тревненския поход
1190-1196 г. Победи над Византия
24 март 1201 г. Цар Калоян превзема Варна от гърци и латинци
1203 г. Победи над сърби и унгарци
Ноември 1204 г. Уния с католическата църква
14 април 1205 г. Победа над латинската армия край Одрин. Латинският император Балдуин I Фландърски е пленен
Септември 1207 г. Победа в Родопите над латинския херцог Бонифаций Монфератски
Февруари 1211 г. Църковен събор в Търново срещу еретичите
9 март 1230 г. Разгром на епирска войска в местността Клокотница край Хасково. Пленен е епирският император Теодор Комнин
1235 г. Скъсване на унията. Възстановяване на българската патриаршия
1241 г. Отбито е татарско нападение в отвъддунавска България
1241-1280 г. Години на упадък
Есента на 1242 г. Зависимост от татарите
1246-1253 г. Големи териториални загуби
1253 г. Съюз с Дубровник срещу Сърбия. Успешно нахлуване в Сърбия
1255 г. Неуспешно въстание в Мелнишко и Сярско срещу гърците
Юли 1256 г. Унизителен мир с Византия поради посредничеството на руския княз Ростислав Михайлович
Есента на 1256 г. Междоусобици заради царския престол. Княз Ростислав обсажда Търново
1256-1257 г. Мицо Асен става цар
1257 г. Венецианци превземат Месеμβрия (Несебър)
1259-1261 г. Неуспешна война с Унгария
1261 г. Мицо предава Месеμβрия и Анхиало (Поморие) на Византия
1264 г. Татарско-български поход срещу Константинопол
1266 г. Поражение от Унгария
1274 г. Опустошително татарско нашествие
Есента на 1277-1280 г. Гражданска война. Болярите надделяват над въстаналите селяни, водени от Ивайло
1277-1279 г. Войските на Ивайло гromят татарите и византийци
Пролетта на 1279-есента на 1280 г. Цар е Иван Асен III.
1280 г. Боляринът от кумански произход Георги Тертер е избран за цар на България

СВЕТЪТ

1192 г. В Япония е обявен първият шогун - военен управител на страната
Краят на XII век. Спират войните между градовете на маите
1204 г. Участниците в IV кръстоносен поход превземат Константинопол и унищожават временно Византия
Началото на XIII век. В Германия е създадена епичната поема „Песен за Нибелунгите“
1209 г. Основан е университетът в Кембридж, Англия
1213 г. Създава се африканската държава Мали
1215 г. Католическата църква създава свой съд (Инквизиция), който да следи за строгото спазване на нейните предписания и да се бори с еретичите
1217 г. Сърбия сключва уния с папата
1227 г. Умира Чингис хан
1238 г. Русия става васал на татарите за два века
Средата на XIII век. Във византийските владения в Мала Азия нахлуват турци от Централна Азия. В Англия е създаден първият в света парламент. Северните германски градове се обединяват в съюз (Ханза). Големите полски градове получават самоуправление
1247 г. Китайците първи използват кръгче, за да обозначат нула
1258 г. Англия покорява княжество Уелс
1261 г. Нукея завладява Константинопол и възстановява Византия
1262 г. Исландия става независима от Норвегия
1265 г. Във Флоренция се ражда великият италиански поет Данте Алигиери
1268 г. Византия предоставя големи търговски права на Генуа и Венеция на своя територия. Църквата в Етиопия получава 1/3 от държавната територия
1260-1295 г. Венецианецът Марко Поло пътува до Китай и остров Суматра
1274 г. Византия сключва уния с папата
XIII век. Разцвет на северноиталианските градове-републики Венеция, Генуа, Пиза, Флоренция, Милано. Засилване на Франция. Индия отново се раздробява на множество независими държави. Междоусобици в африканската империя Гана. В Чехия се заселват много германци
Краят на XIII век. Мюсюлманите изтласкват окончателно кръстоносците от Близкия Изток

РАЖДАНЕ

Стените на землянката били от преплетени клоци, измазани с кал, а покривът - от слама. Вътре имало огнище, миндер с рогозка, няколко черги и ракла.

Животът на всеки българин зависел много от това дали е роден в царския палат, в болярска къща или в сламена колиба. Родителите давали веднага име на новороденото, което трябвало да кръстят и в църква в осемдневен срок според изискванията на православието. Свещениците потапяли три пъти бебето в купела и то получавало и друго, християнско име. Повечето българи носели славянски имена: Найген, Стан, Гроздан, Злато, Богдан, Драго, Светослав, Чръноглав... Разпространени били и тюркски имена, наследени от прабългари и кумани: Бесар, Хинат, Ханко, Карач, Куман... Загължителните християнски имена имали гръцки произход: Васил, Димитър, Николай, Михаил, Елена, Теодора... Така се е получила гнешната пъстра смесица от имена. В нея безпогрешно могат да се разпознаят славянските, тъй като езикът ни е славянски. Такова е всяко име, за което разбираме какво означава: Елица, Огнян и много други.

ЖИЛИЩА

Обикновените хора живеели в землянки, полувкопани в земята. По-заможните (занаятчии, дребни търговци) имали къщи с каменни основи. Те използвали приземния етаж за склад или обор, а обитавали горния паянтов етаж. Царят и семейството му живеели в двореца сред разкош. Леглата им били високи, за да се изолира влагата. Слагали на тях дюшеци, пълни с пух и разноцветни възглавнички. За сядане използвали вдлъбнати табуретки

„Имало там селянин, който пасял свине срещу заплащане, наречен Бърдоква... Той се грижел много за свинете, но никак не се грижел за себе си, нито за храната си, нито за облеклото си. Хранейки се само с хляб и диви зеленчуци, той живеел скромно и бедно...“

Георги Пахимер (XII-XIII век)

Този разказ за Ивайло от византийския историк показва нагледно как са живели поголямата част от селяните в България през Средновековието

Селско семейство

Градско семейство

БЪЛГАРИТЕ ПРЕЗ XIII ВЕК

и високи кресла с поставка отпред за краката. Стаите били отрупани с коприна и кадифе, а масите - със златни и сребърни съдове. Из двора се носели благоухания. Вечер запалвали свещници.

ОБЛЕКЛО

Дрехите показвали кой е богат и кой беден. Обикновените българи носели кожуси и ямурлуци. И мъже, и жени имали горна и долна риза от лен или вълна. Женската била по-дълга и не се пристягала с колан. Мъжете увивали краката си с вълнени навуца или кожени ногавици, стегнати с върви. От кожа правели цървули и къси ботушки. Мъжете носели калпаци. Омъжените жени покривали главата си със забрадка. Платовете били едноцветни - бели, сиви, кафяви, керемиденочервени. Женските ризи се обшивали с разноцветни шевици. Дългите и тесни ръкави се заkopчавали със сферични копчета. Дрехите на по-заможните имали същата кройка, но изработката и платовете били по-качествени. Мъжки накит бил само пръстенът. Всички мъже ходели с тесни панталони. И българи, и византийци носели бради и мустаци и се присмивали на западноевропейците, които се бръснели. Болярите и царското семейство следвали византийската мода. Платовете за дрехите им били вносни. Тясната и дълга далматика* обшивали със скъпоценни камъни и злато. Червеният цвят бил запазен за царя, макар че и други започнали да го носят. Дрехата на втория човек в държавата - севастократора, била синя, на първия царски съветник (великия логотет) - жълта, на ковчежника (протовестиарий) - зелена. В Търново се мяркали

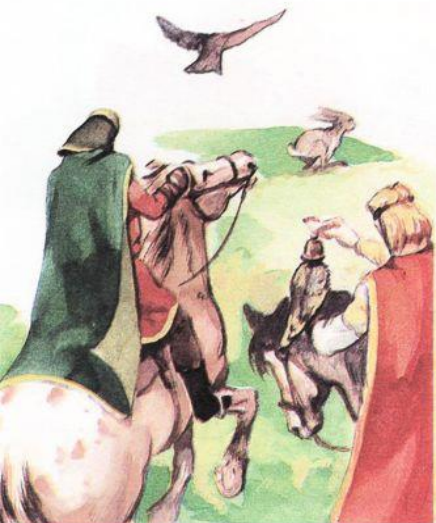
Възстановка на болярското жилище при малката порта на Царевец. Прозорците нямали стъкла, а вратите се заключвали с катинари. Помещенията се осветявали с метални и керамични свещилници, свещници с висока стойка и факли. Мебелите били масивни и с дърворезба.

Болярско семейство

Царско семейство

Царят и боярите обичали да ловуват. Специални слуги „псари“ и „соколари“ се грижели за многото кучета и соколи на владетеля. Иван Асен II бил страстен ловец. Дотолкова, че неговите придворни не посмели да прекъснат лова му, макар че по това време в Търново починал сръбският архиепископ Сава. При лов бил убит Михаил II Асен. Също при ловуване цар Константин Асен паднал от коня и си счупил крака.

Търновските боярки се кичели с обеци, наушници, пръстени, огърлици и медальони. Те били изработени от злато, скъпоценни камъни и емайл. За разубавяване се използвали пинсети, разнообразни мазила и скъпи парфюми, които съхранявали в шишенца от венецианско стъкло.

прилепналите по тялото грехи на търговци от запад, пъстроцветните туники на ромеи, кафтаните на източни народи. Местните евреи носели дълга до петите антерия.

БРАК И СЕМЕЙСТВО

Цар Иван Асен II имал шест дъщери и двама снове. Обикновено семействата били многолюдни, особено на село. Бащата имал пълна власт. Може да прогоне в робство собствените си деца. Църквата разрешавала брак на юношите, навършили 15 години и на девойките на 13. Обикновено родителите решавали кой за коя девойка да се ожени. Често годежа уговаряли, когато децата били на 7 години, а понякога и преди да се родят.

Децата на аристократите също се съобразявали с волята на родителите си. В името на държавата много търновски принцеси се омъжили за владетели на Цариград, Никея, Солун, Сърбия, Унгария, Босна, Полша. И повечето български царици били чужденки.

Църквата забранявала женитба между роднини до 7 коляно, между кумове и сватове. Презрешилите наказвали с отрязване на носа. Забранен бил бракът при лугост, проказа*, тежък негъг*, а също с еретици, езичници, мюсюлмани и юдеи* освен ако груговерецът не приемел православието. Църквата не одобрявала развода. Но развод се давал при пианство, опит за убийство, ерес, импотентност* (след изтичане на три години от сватбата) и се плащала специална глоба. Законът бил снизходителен към мъжа и строг към жената. Съпругът имал право да убие неверилата му жена. Ако мъжът знаел за неверността на съпругата си, но не взимал мерки, бичували го публично или го изгонвали от селото. При смърт на единия съпруг или при невъзможност да се запази брака църквата допускала второ венчило. Но трети брак се разрешавал в изключителни случаи, а четвъртият бил категорично забранен. За царете се правели изключения. Иван Асен II и Константин Асен имали по три съпруги. Браковете между представители на различните съсловия били редки, а женитбата на Ивайло и царица Мария бил изключение.

ХРАНА

Бедните българи се хранели веднъж на ден - главно с хляб и лук. Хлябът бил сух и твърд. Правели го от ръж, просо, ечемик, трици и жълди. Наричал се просеник. Бедняците рядко опитвали вкусната пшеничена погача. Разнообразявали храната си с варива, булгур*, плодове, зеленчуци, масло и сирене. Вино пиели по празници. Рибата и месото били рядкост.

Царят и боярите се хранели често и изобилно, макар че това се смятало за достатъчно да се яде два пъти на ден. Най-солидна била сутрешната закуска. Тя включвала няколко блюда. За да бъдат горещи, ястията се поднасяли в специални глинени съдове с двойно дъно, като долната част пълнели с жар. И в двореца, и в селската колиба се хранели главно с пръсти, макар че лъжицата и дгузъбата вилици били вече познати. Едрият дувеч - глигани, елени, сърни - бил любима храна на българите. Те се славели и с вкусния мед, който съхранявали в кождени мехове.

ОБУЧЕНИЕ

Децата на по-заможните родители започвали да учат на 7 години. Училищата били църковни и манастирски. През първите три години се учили да пишат, да смятат и да казват наизуст по-важните молитви. Пишели със заострени метални писала върху дъсчици, покрити с восък. Момчетата рядко ходели на училище. Смятали, че е вредно за тях. Царските деца учили отделно. Малкият Иван Асен например избягал от Борил заедно със своя възпитател.

РАБОТА И ПОЧИВКА

Денят на селянина и занаятчията започвал на разсъмване, около 6 часа. Трудели се от тъмно до тъмно. Плащали многобройни данъци на царя, църквата и болярите. Строели безплатно крепости, мостове, пътища. Жените работели наравно с мъжете, а хурката не слизала от ръцете им. Почивали си на големите християнски празници. Тогава младите израели до насита на хорото, имало борби, звероукротители и акробати. Някои от народните веселия за плодородие били много буйни и никак не харесвали на църквата. Царят и болярите гонели скуката с лов, война, табла и шах, израели хазарт с кости. Уважавани религиозни празници били Коледа и Великден. Често се организирани тържества по повод на сватби, годишнини от встъпването на престола, при победи и посрещаня на чужди владетели и посланици.

СМЪРТ

Животът бил кратък - около 50 години. Детската смъртност била висока, защото хигиената и медицината били на ниско равнище. Затова често избухвали епидемии. Най-страшна била чумата*. Малцина от българските царе умирали на бойното поле или от естествена смърт. Повечето загивали при заговор. Мъртвите погребвали в „осветена земя“ около църкви и параклиси. Ала християнският обряд все още се смесвал с езически обичаи: в устата на мъртвия слагали монета; отрязвали му ходилата, за да не вампиряса; в гроба поставяли яйца, птица. Платени оплаквачки ридатели високо, скубели косите си, дерели лицата си и изреждали добрите дела на покойника от деня на неговото раждане. Траурен цвят по това време бил белият.

В свободното време царят и болярите с интерес наблюдавали боксови състезания. Към кожените ръкавици прикрепвали железни гривни. Често зрелището завършвало с пребиването на един от противниците. Унгарският крал Бела IV подарил на цар Иван Асен II десет чифта боксови ръкавици, които тогава били много скъпи.

ВЪЗРОДЕНАТА ДЪРЖАВА

Под ръководството на Петър IV и Иван Асен I България спечели двубоя с Византия, а с това и правото на свободно съществуване. Но възкръснатата държава трябвало да бъде призната от другите страни и да обедини всички български земи. Тези трудни задачи били изпълнени от енергичния цар Калоян. Разгромът на кръстоносците край Одрин спрял завинаги завладяването на Балканите от западни феодали. Българите запазили своя авторитет и самочувствие въпреки военните поражения по времето на цар Борил. А Клокотнишката победа издигнала България като първа сила в югоизточна Европа. С такт и постоянство Иван Асен II балансирал в сложните международни отношения. Така осигурил мир и по-добър живот на своите поданици. Неговото управление било най-успешният период в историята на Второто българско царство. От друга страна

съюзът на Иван Асен II с Никея улеснил възстановяването на стария могъщ противник Византия. Воден от сърцето си, царят така и не подготвил достойни продължители на своята успешна политика. Смъртта му заварила България мощна, но изолирана. Следващите Асеневци показали безсилие и липса на гъвкавост. Болярски разпри - така присъщи за онова време - избуяли с нова сила. Жаждата за власт изместила дълга към родината. Притисната от гърци, татари и унгарци, българската държава губела не само територии, но и доверието на своите жители. При царуването на Михаил Асен започнало постепенно изоставяне на българите в Македония. А това улеснило покоряването им от Византия и Сърбия. Храбрият опит на българските селяни начело с Ивайло да спрат упадъка завършил с логичен неуспех. България отивала надолу - настъпвал залезът на царете.

Р Е Ч Н И К

Анатема - гръцка гума, означаваща проклятие, клетва към някого, чрез която трябва да му се случи нещо лошо. С анатема църквата отлъчвала еретиците

Барон - висша благородническа титла в Западна Европа

Безмитна търговия - предварителна договореност между две държави, позволяваща на търговците от едната страна да не плащат мито за стоките, които изнасят в другата

Брод - плитко място на река, удобно за преминаване на хора и животни

Булгур - едро смляно жито за готвене

Валута - видът пари, които се използват в една страна

Везни - точна тегилка за измерване на малки тежести

Венеция - италиански морски град-република със самостоятелно управление, чиято мощна флота го превръща в голяма търговска сила през средновековието

Далматика - дълга и тясна греха от скъп златоткан плат, носена от византийската аристокрация

Дипломатичен - ловък, умел, изискан в отношенията си с другите, хитър и предпазлив

Дожд - титла на държавен глава в средновековните републики Венеция и Генуа

Емигрант - изселник, човек, който е напуснал родината си и живее в друга държава

Импотентност - болестно състояние, което не позволява на мъжете да имат деца

Клисура - тесен планински проход, теснина

Латини - жителите на средновековна католическа Западна Европа, ползващи латинския език при богослужение

Лидийци - жителите на робовладелската държава Лидия, възникнала през древността в западна Мала Азия

Мащеха - доведена, неистинска майка на деца, чийто баща се е оженил повторно

Мочурлив - блатист, тинест
Настойник - възрастен човек, който се грижи за дете и взема решения от негово име, докато то навърши пълнолетие

Недъг - телесен или душевен недостатък като куцане, кривогледство, малоумие и други

Нумизмат - човек, който събира стари монети и има богати познания за тях

Поклонник - човек, тръгнал да посети места, свещени за неговата религия

Проказа - силно заразна кожна болест

Професионални воини - войници, които получават заплащане за това, че служат в армията

Расов тип - особености на външния вид (цвят на кожата, ръст, форма на лицето, вид на косата), които са характерни за голяма група хора и ги отличават от други групи. Основните човешки раси са европеидна (бяла), монголоидна (жълта) и негроидна (черна)

Регент - човек, който временно управлява държавата вместо царя

Самодържец - владетел (цар, император) с неограничена власт, монарх, който сам управлява държавата

Сеньор - западноевропейски феодал, владетел на голямо имение

Сержант - подофицер, чин на военен от нисшия команден състав

Уния - присъединяване на православна църква към католическата и признаване върховенството на папата

Чума - смъртоносна заразна болест

Юдеи - название на евреите в древността

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ БЪЛГАРИЯ - книга седма

ВЪЗРОДЕНАТА ДЪРЖАВА

Текст и материал за илюстрации к.ист.н. Любимил ВАГАЛИНСКИ
Илюстрации Чавдар ДРАГИЕВ Съставител Звезден ЗЛАТАРЕВ Обработка и адаптация на текста Галина ЗЛАТИНА, Петър КЪРДЖИЛОВ Художествено оформление Чавдар ДРАГИЕВ, Звезден ЗЛАТАРЕВ Редактор-стилист Нели РАЙКОВА
Технически редактор Младенция ЯНАЧКОВА

„Златното пате“ - София
бул. „Цариградско шосе“ 117 Тел./Факс (02) 75 50 67

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ БЪЛГАРИЯ

„Детска енциклопедия - България“ ще задоволи вашето любопитство, ще научите неща, които няма да намерите в учебниците, а винаги ще ви бъдат полезни. В нея ще прочетете най-важното и най-интересното, което може да се разкаже за България, за нейната история и природа, за живота на хората и организацията на държавата. Ще намерите обяснения за трудноразбираеми неща от всекидневието.

Разнообразната информация е събрана в много книжки от няколко раздела. Безспорно най-голям е разделът „История“, защото знанието за една страна е преди всичко познаване на нейното минало. Човек, ако знае откъде идва, той знае кой е и накъде отива.

Ако сте наблюдателни, десетките цветни илюстрации ще ви разкажат повече дори от написаното с гуми.

**Изданието е одобрено от МОН
за използване в училищата.**

Съобразено е с изискванията на учебния материал

-
1. ТРАКИТЕ (3000г.пр.Хр. – 500 г.сл.Хр.)
 2. ДЪРЖАВАТА - 681 г. (300г. – 700г.)
 3. ВЛАСТТА НА ХАНОВЕТЕ (700г. – 850г.)
 4. ЗЛАТНИЯТ ВЕК (850г. – 950г.)
 5. ГОДИНИ НА ИЗПИТАНИЕ (950г. – 1050г.)
 6. БОРБИ СРЕЩУ ВИЗАНТИЯ (1050г. – 1200г.)
 7. **ВЪЗРОДЕНАТА ДЪРЖАВА** (1200г. – 1300г.)
 8. ЗАЛЕЗЪТ НА ЦАРЕТЕ (1300г. – 1400г.)
 9. ПОД СЯНКАТА НА ЯТАГАНА (1400г. – 1850г.)
 - 9.1. НАСИЛИЕТО (1400 г. - 1700 г.)
 - 9.2. ПРОБУЖДАНЕТО (1700 г. - 1850 г.)
 10. ПЪТЯТ КЪМ СВОБОДАТА (1850г. – 1878г.)
 - 10.1. ПЪТЯТ (1850 г. - 1875 г.)
 - 10.2. СВОБОДАТА (1875 г. - 1878 г.)
-

Цена 1.90лв.

ISBN 954-431-081-9 - том 7
954-431-068-1 - многотомно